

Gericht zoeken naar herfst- en winterprooien van Sperwers *Accipiter nisus*

Hans Donkers

Gezien de relatief geringe hoeveelheid gepubliceerd materiaal lijkt het gericht zoeken naar prooien van Sperwers in herfst en winter (oktober tot en met maart) geen erg populaire bezigheid te zijn. Niet zo verwonderlijk, omdat het tijdrovend en nogal saai is. Een vak Corsicaanse dennen doorstruinen op een grauwe, natte decemberdag is niet bepaald het summum van gezelligheid. Zelf vond ik het min of meer een uitdaging en ben in de winter van 1992/93 vol goede moed begonnen. Nu (februari 1995), 600 uur en 950 prooien verder, ofwel gemiddeld 1.6 prooien/uur en 55-60 prooien/maand, vind ik het een van de interessantste aspecten van roofvogelonderzoek.

Sperwerprooien kan men overal aantreffen waar voldoende voedsel en dekking aanwezig is. Wie echter gericht wil zoeken, kan beter systematisch te werk gaan in plaats van lukraak door het terrein te struinen in de hoop tegen een plukrest aan te lopen.

Waar zoeken

Een goede manier is een aantal proefvlakken uit te zetten op locaties die min of meer regelmatig door Sperwers worden gefrequentieerd (let daarbij op plukresten, roestbomen en verspreide "kalkspetters"). Het aantal proefvlakken is afhankelijk van de tijd en moeite die de onderzoeker erin kan steken. Bijzondere aandacht verdienen de jaarlijks bezette broedlocaties (jaarrond mannetjes aanwezig), randen van grote bosgebieden (uitvalsbasis naar cultuurland, beide sexen) en eilandbosjes (slaapbosjes van duiven, voornamelijk in gebruik door sperwerwifjes).

Omdat een etende Sperwer niet graag in de kijker zit, is dekking cruciaal. Deze vinden ze in "ondoorzichtige" en reliëfrijke bosjes, zoals sparrenbosjes of percelen met een dichte ondergroei van bijvoorbeeld Amerikaanse vogelkers. Bij gebrek aan voldoende dekking wordt in bomen met dichte kruinen geplukt, maar wanneer ze de keuze hebben zitten ze liever op de grond. De prooi ligt hier immers stabiel en de vogel kan tijdens het plukken eens gaan verzitten. In een boom moeten daarentegen met een zware prooi drie handelingen tegelijkertijd worden verricht: zichzelf en de prooi in evenwicht houden en plukken (bij kleine prooien geen probleem). Een prooi mee de boom innemen is voor een Sperwer fysiek uiteraard wel haalbaar. Het lijkt overigens enigszins sexe-afhankelijk, waarbij de zwaardere vrouw-

tjes er minder problemen mee hebben. Ook individuele conditie zal ongetwijfeld een rol spelen. In het algemeen kan worden gesteld dat mannetjes prooien vanaf 75 gram (Zanglijster) voornamelijk op de grond plukken, ook in percelen met weinig of geen dekking. Voor wijfjes geldt hetzelfde voor prooien vanaf 150-160 gram (Turkse Tortel, Vlaamse Gaai). Voor in bomen geplukte prooien zwaarder dan 200 gram zijn doorgaans Haviken verantwoordelijk.

Zware prooien worden in eerste instantie geplukt op de plaats waar ze worden geslagen en hoewel een wijfje in staat is om bijvoorbeeld een Houtduif over een behoorlijke afstand te verplaatsen (Donkers 1994), is het energieverlies dat hiermee gepaard gaat kennelijk te groot. Het parool is dus zich ter plaatse zo snel mogelijk volproppen. In drukke wandelbossen en parken worden nogal eens nauwelijks aangevreten zware prooien aange troffen. Door frequente verstoring (trimmers, honden) komt de vogel dan niet aan eten toe en krijgt hij nauwelijks de kans terug te keren op de prooi. Vaak worden gedeeltelijk geplukte en gegeten prooien, welke lichter en beter hanteerbaar zijn, in dekking gebracht. Sommige goocheme exemplaren brengen een dergelijk "gedemonteerde" zware prooi, zodra deze is te vervoeren, naar een oud nest. De prooi ligt daar stabiel, is veilig voor groundbewonende tafelschuimers en van bovenaf afgeschermd door de kruin. Kleine prooien (<75 gram) worden meestal op een harde ondergrond geplukt, zoals een stronk of een liggende tak. Een lichte prooi plukt vermoedelijk niet "lekker" op zachte bosgrond, omdat de prooi moeilijk kan worden klemgezet. Zwaardere prooien daarentegen bieden voldoende tegenwicht tijdens het plukken en zullen door hun grootte niet snel de bosgrond of vegetatie worden ingedrukt. Deze worden dan ook vaker op de grond geplukt.

In tegenstelling tot in de broedtijd wordt in de winter vrijwel nooit gebruik gemaakt van een vaste plukstronk of -tak. Wel is soms een zekere voorkeur voor een bepaald bosgedeelte of groepje bomen binnen een perceel merkbaar. Op broedlocaties waar bij gebrek aan dekking op de grond in de winter vooral in bomen wordt geplukt, is in de broedtijd vaak wel sprake van een -soms nogal opvallende- vaste plukplaats bij de grond. De reden hiervan is mogelijk gelegen in het feit dat in de nestjongentijd in hoog tempo prooien aangevoerd moeten worden. Een vaste plukplaats, vaak in het zicht van het nest, vereenvoudigt de samenwerking tussen man en vrouw aanzienlijk. De tijdsbesparing en veiligheid die dit oplevert, wegen vermoedelijk zwaarder dan een meer beschutte plukplaats op grotere afstand van het nest. Wanneer het wijfje broedt, alsook in de late nestjongenfase (wijfje jaagt mee), zijn de vogels minder afhankelijk van een vaste

plukplaats. Prooien worden nu willekeuriger verspreid over het nestbos geplukt (ook weer meer in bomen).

Hoe zoeken

Het is bij het zoeken naar prooien nooit helemaal te voorkomen dat "grote" prooien enigszins oververtegenwoordigd raken. Nauwgezet, maar bovenal regelmatig zoeken ondervangt dit euvel echter grotendeels. Proefvlakken kunnen het best langzaam heen en weer lopend met een maximale tussenruimte van circa vier meter worden afgezocht. Dit dient minimaal twee maal per maand te gebeuren. Op rij geplante produktiebossen zijn in dit opzicht ideaal: rij volgen, rij overslaan, rij terug. Kleine in bomen geplukte prooien worden op deze manier minder snel over het hoofd gezien. Voordeel van vakken waar in bomen wordt geplukt, is dat de resten beter zichtbaar zijn vanwege het ontbreken van ondergroei. Het grote voordeel van regelmatig zoeken is dat elke prooi die men aantreft "nieuw" is, wat het eenvoudiger maakt de prooi te herleiden tot een bepaalde maand. Methodologisch gezien is het het handigst om rond het midden en aan het eind van een maand te zoeken. Indien men namelijk aan het begin van een maand gaat zoeken, zal een groot deel van de prooien (behoudens de kakelverse) naar de voorafgaande maand moeten worden overgezet.

Ieder veertje of plukje dons dat men tegenkomt, is verdacht. Immers, in de winter hebben we geen "last" van ruiende vogels. Het is raadzaam om enige tientallen meters rond het gevondene grondig uit te kammen. Vaak kan op deze wijze een complete prooi bij elkaar worden gesprokkeld.

Op of bij de grond geplukte prooien worden bij deze werkwijze zelden gemist. Het is verstandig een gevonden prooi na determinatie zorgvuldig te verwijderen of te bedekken om bij volgende zoekrondes verwarring te vermijden. Het wil nog wel eens gebeuren dat men op meerdere plaatsen in een vak resten aantreft van één soort. Deze kunnen afkomstig zijn van één individu dat regelmatig is verplaatst tijdens het plukken. Evengoed kan het om meerdere exemplaren gaan. Meestal kan uitsluitel worden verkregen door te kijken naar de ouderdom van de prooien. De beste manier om het aantal individuen vast te stellen, is het tellen van het aantal handpennen met versmalde buitenvlag. De Kramsvogel heeft bijvoorbeeld drie van dergelijke pennen (handpen 6-8). Zeven van dergelijke pennen (rechts en links, uiteraard) staan derhalve garant voor drie individuen. Het tellen van staartpennen is ook een goede methode (gewoonlijk twaalf per individu).

Bij determinatie van natte prooien is de nodige voorzichtigheid geboden. Doorweekte veren zijn donkerder dan droge veren. Bij twijfel moeten de veren worden meegenomen om ze na droging nog eens te bekijken (niet bij kunstlicht). Bij twijfelgevallen is het zaak alle veren mee te nemen, dus niet

alleen de hand-, arm- en staartpennen, maar juist ook de vleugel- en lichaamsveertjes, tertials en donsveertjes. Het kuifje van de Kuifmees bood bijvoorbeeld al vaak uitkomst bij het dilemma Matkop-Kuifmees.

Hoewel veerresten in braakballen meestal fragmentarisch en sterk verpulverd zijn, is in sommige gevallen de identiteit van de prooi bij soorten met een specifiek kleur- of veerpatroon (Pimpelmees, Roodborst, Winterkoning) nog wel te achterhalen. Overigens is het beter om in braakballen aangetroffen prooien niet mee te tellen, omdat deze waarschijnlijk ook al als plukrest zullen zijn aangetroffen.

Het aantal prooien dat per bezoek per proefvlak wordt gevonden, is vaak afhankelijk van het prooiaanbod ter plaatse en in de directe omgeving, tijd van het jaar en de weersomstandigheden. Is er weinig prooi voorhanden, dan wordt buiten de deur gejaagd en elders geplukt. Sperwers keren echter wel graag terug naar hun favoriete perceel om er te roesten. Zo kunnen gedurende enkele weken wel kalkspetters en braakballen worden aangetroffen, maar geen prooien. Het is zaak zich niet al te snel te laten ontmoedigen als het eens een paar weken niet loopt. Ook hier geldt: hoe meer materiaal, hoe interessanter het wordt.

Met dank aan Thijs van Overveld, die zo vriendelijk was in 1994/95 een aantal proefvlakken voor zijn rekening te nemen.

Summary: How to collect prey remains of Sparrowhawks *Accipiter nisus* in autumn and winter

Collecting a representative sample of pluckings of Sparrowhawks in autumn and winter is less easy than during the breeding season. Pluckings are dispersed over wider areas and weather conditions are normally adverse, thus hindering tracing and identification of prey remains. These problems can be countered by selecting plots that are searched systematically twice a month, i.e. halfway the month and at the end of the month. Prey remains are searched by combing the plots, meanwhile looking for droppings, pluckings and pellets. Prey remains are collected and primaries and rectrices of pluckings are counted to determine the number of prey items. Special attention is asked for prey items that have been plucked in trees, a practice more common in open stands than in closed stands.

Literatuur

Donkers H. 1994. Opmerkelijk afleidingsgedrag van Houtduif *Columba palumbus*. Limosa 67: 80.

Adres: Sophiastraat 22, 4701 GT Roosendaal